

Міністерство освіти й науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Природничий факультет
Кафедра географії та методики її викладання

Магістерська дипломна робота

з теми: **«ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ
РЕГІОНАЛЬНОЇ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ (НА ПРИКЛАДІ
РАХІВСЬКОГО РАЙОНУ)»**

Виконала: студентка 2 курсу
Групи Geo1-M19z
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
за освітньою програмою Географія
Лендел Анастасія Олександрівна

Керівник:
Гарбар В. В., кандидат географічних наук,
старший викладач кафедри географії та
методики її викладання

Рецензент:
Касіяник І. П., кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії та методики її
викладання

Кам'янець-Подільський – 2020 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕНЬ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ.....	5
1.1. Поняттєво-термінологічний апарат.....	5
1.2. Історичні аспекти дослідження рекреації Рахівського району	7
1.3. Методологія та методика досліджень	12
РОЗДІЛ 2 ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ РАХІВСЬКОГО РАЙОНУ	15
2.1. Загальна характеристика території дослідження.....	15
2.2. Природні туристично-рекреаційні умови та ресурси Рахівського району	21
2.3. Соціокультурні туристично-рекреаційні ресурси Рахівського району ..	31
РОЗДІЛ 3 РЕКРЕАЦІЙНА ІНФРАСТРУКТУРА РАХІВСЬКОГО РАЙОНУ	37
3.1. Сутність та структура туристично-рекреаційної інфраструктури.....	37
3.2. Територіальна організація інфраструктурних об'єктів Рахівського району	41
РОЗДІЛ 4 ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ РАХІВСЬКОГО РАЙОНУ	51
4.1. Проблеми функціонування рекреаційної інфраструктури Рахівського району	51
4.2. Перспективи розвитку рекреаційної інфраструктури Рахівського району	54
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах глобалізації рекреація стала однією із найбільш динамічних та найприбутковіших галузей економіки у багатьох розвинутих країнах світу.

Комплексне дослідження функціонування та розвитку рекреаційної інфраструктури як в Україні, так і у межах окремих адміністративно-територіальних одиниць є актуальним питання сьогодення. Адже, розвиток рекреаційної інфраструктури може послужити важливим чинником формування конкурентоспроможного рекреаційного продукту місцевого і регіонального значення, дасть можливість істотно підвищити інвестиційну привабливість території, частково вирішити питання зайнятості населення та суттєво наповнити місцеві бюджети.

Зважаючи на постійне зростання ринку рекреаційної сфери України та світу, постає необхідність планування розвитку рекреаційно потенційних територій, з врахуванням в першу чергу інфраструктурних елементів. Саме ефективно діюча сучасна рекреаційна інфраструктура є важливим чинником розвитку рекреаційної галузі, яка може покращити економічне становище України та Рахівського району зокрема.

Вивченню даного питання присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: Е. І. Арсенєвоє, В. Г. Гуляєва, П. В. Гудзь, А.В.Дроздова, О. М. Маринич, В. І. Новикова, Е. Фийнеш.

Мета і завдання дослідження. Метою досліджень є вивчення сучасних особливостей функціонування, територіального розміщення та перспектив розвитку рекреаційної інфраструктури Рахівського району Закарпатської області. Для досягнення мети було поставлено такі завдання:

- проаналізувати сучасні теоретико-методологічні засади та історичні аспекти досліджень рекреаційної інфраструктури;
- охарактеризувати основні туристично-рекреаційні умови та ресурси Рахівського району Закарпатської області;

– встановити особливості територіальної організації інфраструктурних об'єктів Рахівського району Закарпатської області;

– визначити ключові проблеми функціонування та пріоритетні заходи з оптимізації розвитку рекреаційної інфраструктури Рахівського району Закарпатської області.

Об'єкт дослідження – рекреаційна інфраструктура Рахівського району закарпатської області.

Предмет дослідження – особливості функціонування, територіального розміщення, проблеми та перспективи розвитку рекреаційної інфраструктури Рахівського району Закарпатської області.

Методи дослідження. В процесі наших досліджень ми застосовували як загальногеографічні методи – статистичний, математичний, польових спостережень, порівняльно-географічний, систематизації, групування, графічного, картографічного, статистичного аналізу так і спеціальні – просторового аналізу, типізації та картографічного моделювання.

При зборі первинних матеріалів нами опрацьовано велику кількість найрізноманітніших джерел, зокрема, монографій, статей, фондів матеріалів і наукових збірників обласних та районних установ, а також низка картографічних матеріалів.

Структура та обсяг роботи. Дипломна робота складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (86 найменування) та додатків. Загальний обсяг роботи – 80 сторінок.

ВИСНОВКИ

Проведені нами дослідження рекреаційної інфраструктури Рахівського району Закарпатської області із застосуванням різних методів, дали змогу сформулювати висновки та рекомендації, що забезпечують вирішення основних завдань роботи відповідно до поставленої мети.

Сучасні дослідження рекреаційної сфери базуються на комплексному загальногеографічному підході, з виокремленням рекреаційної інфраструктури, як ключового елемента ефективного територіального розвитку. Головні об'єкти дослідження висвітлюються з економічної, екологічної та соціальної позицій, що дозволяє максимально об'єктивно відобразити існуючі зв'язки та спрогнозувати подальші напрями розвитку рекреації в цілому. Систематичні дослідження рекреаційної інфраструктури Рахівського району здійснювалися тривалий час, й особливого зорієнтованого вивчення набули в кінці ХХ століття, в період незалежності України.

Рахівський район надзвичайно багатий на природні та соціокультурні туристично-рекреаційні умови та ресурси, що в поєднанні з красою Карпатської природи приваблюють туристів. Основу туристично-рекреаційного потенціалу становлять природні (лісові масиви і полонини, річки, льодовикові озера, лікувальні мінеральні води, природоохоронні території тощо) та соціокультурні (історичні пам'ятки, музеї) ресурси. В цілому район володіє потужним туристично-рекреаційним потенціалом.

Територіальний розподіл рекреаційної інфраструктури в межах Рахівського району, можна здійснити за основними галузями рекреаційної діяльності – зимові види спорту та відпочинку (Ясіня, Рахів), санаторно-курортне лікування (Кваси, Кобилецька Поляна, Косівська Поляна).

Центром гірськолижного спорту та зимової рекреації вважається селище Ясіня. Звідси починаються пішохідні маршрути по високогір'ю Рахівщини, водний маршрут по річці Чорна Тиса, велосипедний маршрут по району, автомобільний маршрут по Закарпаттю. За 10 км від смт. Ясіня розташований

найбільший в районі високогірний туристично-рекреаційний комплекс «Драгобрат».

Центром санаторно-курортного лікування є с. Кваси, а саме, ТОК «Гірська Тиса», де знаходиться найбільш досліджене, в районі, Гірсько-Тисянське родовище мінеральних вод.

Основними проблемами розвитку рекреаційної інфраструктури Рахівського району є :

- недостатнє забезпечення загальнодержавної підтримки розвитку рекреації;
- низька інформаційна база та низький рівень рекламної компанії;
- спонтанна і несистемна забудова сприятливих для розвитку рекреації територій;
- залишки старих систем обслуговування та низький рівень комп'ютеризації й автоматизації;
- відсутність коштів на реконструкцію історико-культурних пам'яток та облаштування музейних експозицій;
- проблеми системи водопостачання, збору сміття, поганий стан вулиць та тротуарів, освітлення, недосконалі засоби комунікацій незадовільний темп їх реорганізації.

Вирішення цих та інших проблем можливе за умови ефективного планування розвитку території та пошуку оптимальних шляхів інвестування.

В цілому можна зазначити, що зважаючи на сучасний стан розвитку рекреації та потужний туристично-рекреаційний потенціал, інфраструктура Рахівського району є досить розвинутою. Також, існує багато перспектив розвитку рекреаційної інфраструктури, що сприятимуть покращенню економічного становища району загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрова А.Ю. Теоретические основы географии туризма. Туризм и культурное наследие. Межвузовский сборник научных трудов / А. Ю. Александрова // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://tourlib.net/statti_tourism/aleksandrova.htm.
2. Андропов О. М. Стан рекреаційного комплексу України / О. М. Андропов // Економіка і Екології, 2005. – С. 6–7.
3. Анучин В. А. География советского Закарпатья / В. А. Анучин // Москва : ГИГЛ, 1956. – 297 с.
4. Археологія Української ССР : В 3-х т. – Т.1., 1974. – 233 с.
5. Архипец Е. Украина – край туризма. Туристические маршруты и базы / Е.Архипец // Киев : Здоровье, 1967. – 280 с.
6. Бабарицька В. К., Любіцева О. О., Федорченко В. К. Організація туризму, учбово-методичний посібник / В. К. Бабарицька, О. О. Любіцева, В.К.Федорченко // Київ, 1994 – 152 с.
7. Барановская Г. И. Туристу о Закарпатье: Путеводитель / Г. И. Барановская, А. М. Барановский, М. И. Барановский // Ужгород : Карпаты, 1986. – 128 с.
8. Басюк Д. І. Основи туризмології: навчально-методичний посібник / Д. І. Басюк // Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2005. – 204 с.
9. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О. О. Бейдик // К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2001. – 395с.
10. Бережна О. О. Стан і проблеми розвитку рекреаційно-оздоровчого комплексу України в період переходу до ринкових відносин / О. О. Бережна // Економіка України, №4, 2003. – С. 5 – 7.
11. Бобираєва О. В. Становлення і розвиток сфери рекреаційних послуг як напрям інтеграції до світового господарства / О. В. Бобираєва // Вісник Київського Національного університету ім. Т.Г.Шевченка - Випуск 57, 2002. – 6 с.

12. Боков М. А. Стратегическое управление рекреационными предприятиями в условиях переходной экономики / М. А. Боков // СПб. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 368 с.
13. Бондарчук В. Г. Радянські Карпати (геолого-географічний нарис) / В. Г. Бондарчук // Київ : Радянська школа, 1957. – 180 с.
14. Василевський Г. А. Водні багатства Карпат / Г. А. Василевський // Ужгород: Карпати, 1973. – 184 с.
15. Вуйцик О. І. Рекреаційно-туристичний комплекс: питання термінології / О.І.Вуйцик // Вісник соціально-економічних досліджень, Вип.3(46) – 2012. – С. 39–44.
16. Галяпин В. Т. Закарпатские горнолыжные: издание второе, дополненное / В. Т. Галяпин, А. А. Сарваша, С. А. Щербаков // Ужгород : Карпаты, 1965. – 67 с.
17. Галяпин В. Т. Туристы в Карпатах: Путеводитель / В. Т. Галяпин, С. Щербаков // Ужгород : ЗОКГИ, 1962. – 176 с.
18. Гайдук А. Формування туристичної ринкової інфраструктури як фактор підвищення ефективності функціонування ринку туристичних послуг / А.Гайдук // Регіональна економіка, 1999. – №2. – С.172-178.
19. Генсірук С. А. Ліси Українських Карпат та їх використання / С. А. Генсірук // Київ : Урожай, 1964. – 291 с.
20. Географічна енциклопедія України: в 3 т. / редкол.: О. М. Маринич (відпов. ред.) та ін. // К. : УРЕ ім. М. П. Бажана, 1989–1993.
21. Герасимчук З. Регіональна політика розвитку рекреаційної сфери: механізм формування та реалізації : [монографія] / З. Герасимчук, М. Глядіна // Луцьк : Надстир'я, 2006. – 164 с.
22. Геренчук К. І. Польові географічні дослідження / К. І. Геренчук, Е. М. Раковська, О. Г. Топчієв // К., 1975.
23. Гідрометеорологічні умови басейну Чорної Тиси та їх вивчення / О. Г. Ободовський, С. І. Сніжко, В. В. Гребінь та ін. // К. : ВГЛ "Обрії", 2005.

24. Головашенко О. В. Соціальні функції та види туризму в перехідному суспільстві / О. В. Головашенко // Нова Парадигма: альманах наукових праць. – Запоріжжя: Просвіта, 2000. – С.23-27.
25. Голубець М. А. Природа Українських Карпат / М. А. Голубець, А. Н. Гаврусевич, І. К. Загайкевич // К. : Наук. думка, 1988.
26. Гродзинський М. Д. Ландшафтознавство: навч. посіб. / М.Д. Гродзинський, О. В. Савицька // К. : ВПЦ "Київський університет", 2008.
27. Гудзь П. В. Економічні проблеми розвитку курортно-рекреаційних територій / П. В. Гудзь // Донецьк : ІЕПД НАН України; Юго-Восток Лтд., 2001. – 270 с.
28. Данильчук В. Ф. Методы оценки рекреационных территорий / В.Ф.Дальничук // Донецк: ДИТБ, 2003. – 205 с.
29. Діброва О. Т. Закарпатська область (географічний нарис) / О. Т. Діброва // Київ : Радянська школа, 1957. – 104 с.
30. Довідник з археології України: Хмельницька, Чернівецька, Закарпатські області // К., 1984.
31. Достал Я. Підкарпатська Русь (Закарпаття періоду Чехословацької Республіки : 1919-1938 рр.) / Я. Достал // Ужгород : Карпати, 2014. – 312 с.
32. Дравецкій К. Развитие туристики на Подк. Руси / К. Дравецкій // Подкарпатская Русь за годы 1919-1936. – Ужгородь, 1936. – С. 184-188.
33. Жмайло Ю. В. Природа Закарпаття та туризм / Ю. В. Жмайло // Природні багатства Закарпаття, Ужгород : Карпати, 1987. – С. 270-278.
34. Зелінський І. Про статистичну оцінку рекреаційно-оздоровчого забезпечення населення в регіоні / І. Зелінський // Регіональна економіка. Додаток «Регіони України. Економіко-статистичні порівняння», 2001. – С.28–32.
35. Кифяк В. Ф. Методи та принципи формування територіальних рекреаційних систем / В. Ф. Кифяк // Вісник ДІТБ, 2013. – С. 51–54.

36. Кифяк В. Ф. Сфера рекреации и туризма как составляющая региональной экономической системы / В. Ф. Кифяк // Формирование рыночных отношений в Украине, 2006. – №11(66). – С. 116–119.
37. Кобернік С. Г. Довідник з географії з тестовими завданнями / С.Г.Кобернік, Р. Р. Коваленко // Кам.-Подільський : ФОП Сисин О. В., 2014.
38. Кузик С. Зміст науки «Туризм» і «географія туризму» / С. Кузик // Теоретичні та методологічні проблеми суспільної географії. – Львів, 2006. – С. 168–176.
39. Кузик С. Теоретичні проблеми туризму : суспільно- географічний підхід : [монографія] / Степан Кузик // Львів : Видав, центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. – 254 с.
40. Кузик С. П. Географія туризму: навч. посіб. / С. П. Кузик // К. : Знання, 2011. – 271 с.
41. Кукурудза С. І. Біогеографія : підручник / С. І. Кукурудза // Львів : ВЦ ЛНУ ім. Ів. Франка, 2006.
42. Куніцин С. В. Моделювання процесів розвитку підприємств туристично-рекреаційної сфери / С. В. Куніцин // Проблеми економіки, 2012. – №3. – С. 130–136.
43. Куніцин С. В. Постановка задачі моделювання вибору організаційних форм інтеграційної взаємодії професійних учасників туристичного ринку / С.В. Куніцин // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.repository.hneu.edu.ua/>
44. Лазаренко Э. А. По вулканическим Карпатам: Путеводитель / Э.А.Лазаренко // Ужгород : Карпаты, 1978. – 96 с.
45. Липец Ю. Г., Пуляркин В. А., Шлихтер С. Б. География мирового хозяйства: Учеб. пособие для студентов / Ю. Г. Липец, В. А. Пуляркин, С. Б. Шлихтер // М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – 400 с
46. Малеев Е. Ф. Неогеновый вулканизм Закарпатья / Е. Ф. Малеев // Москва : Наука, 1964. – 252 с.

47. Маринич О. М. Фізична географія України / О. М. Маринич, П. Г. Шищенко // К. : Знання, 2005.
48. Марченко О. І. Потенціал Закарпаття / О. І.Марченко // Туристичний журнал «Закарпаття», 2010. – №2. – 53 с.
49. Масляк П. О. Рекреаційна географія : навч. посіб. / П. О. Масляк // К. : Знання, 2010.
50. Мацала В. Формування і розвиток рекреаційно-туристичного комплексу Закарпатської області : автореф. дис. канд. екон. наук / В. Мацала // НАН України; Інститут регіональних досліджень. – Львів, 1996. – 17 с.
51. Мацола В. Рекреаційно-туристичний комплекс України : [монографія] / В.Мацола // Львів : ІРД НАН України, 1997. – 259 с.
52. Мельник А. В. Українські Карпати: еколого-ландшафтознавчі дослідження / А. В. Мельник // Львів : вид-во Львів ун-ту, 1999.
53. Мельнійчук М. М. Методи географічних досліджень. Методичні рекомендації до практичних занять / М. М. Мельнійчук, Ю. В. Білецький // Луцьк : Вежа, 2010.
54. Методичні рекомендації з ландшафтознавчої практики для студентів географічного факультету / упор. В. Г. Потапенко // К. : ВПЦ "Київський університет", 2005.
55. Мещенко В. Минеральные источники Закарпаття / В. Мещенко // Под ред. проф. М. С. Туркельтауба. – Ужгород : ЗОИ, 1956. – 60 с.
56. Михайліченко Г. Туристичний потенціал: методи оцінювання та інноваційний розвиток / Г. Михайліченко // Проблеми економіки, 2013. – № 1. – С. 115–123.
57. Мініч І. М. Соціальні чинники і функції інфраструктури туризму: соціологічний аналіз: економічна соціологія / І. М. Мініч // К.: Інститут соціології НАН України, 2002. – 16 с.
58. Міллер Г. П. Польове ландшафтне знімання гірських територій / Г.П.Міллер // К. : ІЗМН, 1996.

59. Міхелі С. В. Основи ландшафтознавства: курс лекцій для студентів географічних спеціальностей педагогічних ВНЗ / С. В. Міхелі // К.; Кам.-Подільський : Абетка-Нова, 2002.
60. Міхелі С. В. Практикум з ландшафтознавства: [навч. посіб.] / С. В. Міхелі, І. В. Мирон // Ніжин : вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2010.
61. Молнар О. С. Теоретичні основи розробки регіональної програми розвитку туристично-рекреаційного комплексу в системі стратегії соціально-економічного розвитку Закарпаття / О.С. Молнар, Ф.А. Важинський, В.Й. Даньків // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка, 2013. – Вип.4(41). – С. 140–147.
62. Національна система туристсько-екскурсійних маршрутів «Намісто Славутича» // К., 1998. – С. 214–215.
63. Николишин Ю. І. Карпати / Ю. І. Николишин // Львів: Априорі, 2012. – С.19.
64. Новикова В. І. Рекреаційна інфраструктура: суть поняття, види, методи дослідження / В. І. Новикова // Географія в інформаційному суспільстві: зб. наук, праць. У 4-х т. К.: ВЛГ «Обрії», 2008. – Т.IV. – С.163-165.
65. Поп И. И. В горах и долинах Закарпатья / И. И. Поп // Москва : Искусство, 1971. – 136 с.
66. Природа Карпатського регіону України: посіб. для вчителів загальноосвітніх шкіл / В. І. Мальцев, В. І. Чопик, А. А. Ковальчук та ін. // К.: ІНЕКО, 1999.
67. Природо-ресурсний потенціал природних регіонів України: [монографія] / В. Руденко, В. Вацеба, Т. Соловей // Чернівці: Рута, 2001. – 268 с.
68. Про підсумки роботи туристичної галузі Закарпатської області у 2013 році та пріоритетні напрями 2014 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.carpathia.gov.ua>
69. Публічний звіт голови рахівської державної адміністрації про результати роботи за 2018 р., // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://carpathia.gov.ua/sites/default/files/imce/190222_zvit_rahiv.pdf

70. Рахівська районна державна адміністрація // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rakhiv-rda.gov.ua>
71. Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області на період 2021–2027 років // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dfrr.minregion.gov.ua/foto/projt_reg_info_norm/2020/01/191228_rsr_2027.pdf
72. Советское Закарпатье: Путеводитель-справочник / Ю. И. Балега, С. И. Бобинец, С. К. Ваш и др.; Сост. В. А. Кандель, Л. Д. Годованый // Ужгород: Карпаты, 1983. – 336 с.
73. Социально-экономическая география Украины / Под ред. О. Шабля // Львов: Свит, 1998. – 640 с.
74. Скутар Т. Д. Деякі підходи до визначення поняття «рекреаційно-туристичні ресурси» / Т. Д. Скутар // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://collectedpapers.com.ua/wpcontent/uploads/206_209_Skutar.pdf
75. Степчук С. Закарпаття – сплануй і подорожуй: путівник / С. Степчук // К.: ДНВП "Картографія", 2011.
76. Туристичні ресурси України: 36 наук, статей / Наук. ред. О.І. Лугова // К., 1996. – С. 136 – 236, 268 – 275
77. Туристично-краєзнавчі дослідження // К.: ЧП Кармаліта, 1999. – 656 с.
78. Фийнеш Е. Географічний словник Угорщини (Опис населених пунктів Закарпаття сер. ХІХ ст.) / переклад Й. Кобаля // Ужгород : ТОВ —Івал, 2011. – 61 с.
79. Физико-географическое районирование Украинской ССР / под ред. В. П. Попова, А. М. Маринича, А. И. Ланько // К. : Изд-во Киев. ун-та, 1968.
80. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія. Навчальний посібник. / Н. В. Фоменко // К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 312 с.
81. Черчик Л. Стратегічний потенціал рекреаційної системи регіону: теорія, методологія, оцінка: [монографія] / Л. Черчик, Н. Коленда // Луцьк : ЛНТУ, 2008. – 224 с.

82. Чорний І. Б. Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства : навч. посіб. / І.Б. Чорний // К. : Вища шк., 1995.
83. Шабардіна Ю. Рекреаційний потенціал як складова продуктивних сил регіонального економічного простору: дис. канд. екон. наук / Ю.Шабардіна // Чернігівський державний технологічний університет. – Чернігів, 2011. – 312 с.
84. Шандор Ф. Ф. Становлення туристичної галузі в Закарпатті: історичний аспект / Ф. Ф. Шандор // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Географія. Землеустрій. Природокористування. – Ужгород : Говерла, 2013. – Вип. 1. – С. 183-189.
85. Юний турист в Карпатах: Путівник укр. та рос. мовами / Підготували : В.Г.Демченко, Ю. В. Петрушко, Є. М. Угромов, С. М. Рурак // Ужгород : Карпати, 1966. – 320 с.
86. Якубенко Б. Є. Польовий практикум з ботаніки: навч. посіб. / Б.Є.Якубенко, І. М. Григора // К. : Арістей, 2008.